

दराई जातिको शिक्षामा पहुँच

(नवलपरासी जिल्लाको डेढगाउँ गा.वि.स.का दराई जातिको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानवीक तथा समाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र
विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिकोलागि प्रस्तुत
शोध-पत्र

प्रस्तुतकर्ता

विष्णु ढकाल

रोल नं. : ३८५

परिक्षा रोल नं. : २८२४९६

त्रि. वि. दर्ता नं. : ९-२-२९-९३-२००३

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

२०७०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत दराई जातिको शिक्षामा पहुँच (नवलपरासी जिल्लाको डेढगाउँ गा.वि.स.का दराई जातिको एक अध्ययन) विषयक शोधपत्र विष्णु ढकालले मेरो निर्देशन, सुझाव तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु अतः शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

मीली जोशी

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति :- २०७०/१२/२१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

दराई जातिको शिक्षामा पहुँच (नवलपरासी जिल्लाको डेढगाउँ गा.वि.स.का दराई जातिको एक अध्ययन) शीर्षक राखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर अन्तरगत स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षमा अध्ययन गर्ने विष्णु ढकालले प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

हस्ताक्षर

प्रा.डा. ओम गुरुङ
(विभागीय प्रमुख)

.....

डा. सन्ध्या बस्नेत
(बाह्य परीक्षक)

.....

मीली जोशी
(शोध निर्देशक)

.....

मिति : २०७०/१२/३०

कृतज्ञता

प्रस्तुत दराई जातिको शिक्षामा पहुँच (नवलपरासी जिल्लाको डेढगाउँ गा.वि.स.का दराई जातिको एक अध्ययन) शीर्षकको शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक कार्य पूर्तिको लागि तयार पारिएको हो । यस शोधपत्रको प्रस्तावना कार्य देखि अन्त्य सम्म आफ्नो अमूल्य समय दिई निर्देशन, सल्लाह, सुझाव एवं सहयोग प्रदान गर्नु हुने समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका शिक्षक मीली जोशीप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै शोधपत्रको तयारीको क्रममा स्वीकृति प्रदान गरि अनुसन्धान गर्ने अबसर दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्र लेखनका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने डेढगाउँ गा.वि.स.का सम्पूर्ण दराई जातिका उत्तरदाताहरुलाई र विशेष सुचना दिई सहयोग गर्नुहुने शिक्षकहरु, समाजसेवी र बुद्धीजीविहरुलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।समय समयमा विभिन्न सल्लाह, सुझावहरु दिनुहुने अन्य गुरुवर्गहरु प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो जीवनको पाइलासँगै भौतिक, आर्थिक, तथा हरेक क्षेत्रमा सहयोग गर्दै उच्च शिक्षा सम्म पठन प्रोत्साहन गरि यो अवस्थामा ल्याइदिनु हुने मेरो वुवा निलकण्ठ ढकाल र श्रीमान सुर्य ओझाप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्र तयारका लागि आवश्यक सहयोग एवं कम्प्युटर टाइपिङ र प्रिन्टिङ गरी सहयोग गर्नुहुने रमेश महर्जन पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

मिति :-२०७०/१२/३०

विष्णु ढकाल
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

विषय सूची

	पृष्ठ
सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता	iii
विषय सूची	iv
तालिका सूची	vi
अध्याय एक : परिचय	१-४
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४ अध्ययनको महत्व एवं औचित्य	४
अध्याय दुई : सम्बन्धित साहित्य पुनरावलोकन	५-१५
२.१ पूर्व साहित्य समिक्षा	५
२.२ महिला तथा बालबालिकाको विकासमा भएका प्रयासहरु	१३
अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि	१६-१९
३.१ अनुसन्धान ढाँचा	१६
३.२ अध्ययन क्षेत्रको छनोट	१६
३.३ जनगणना विधि	१७
३.४ तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति	१७
३.५ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण	१९
३.६ अध्ययनको सिमा	१९

अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको परिचय	२०-३३
४.१ नवलपरासी जिल्लाको संक्षिप्त परिचय	२०
४.२ डेढगाउँ गा.वि.स.को परिचय	२१
४.२.१ अवस्थिति	२२
४.२.२ जनसंख्या	२३
४.२.३ शिक्षा	२६
४.२.४ कृषि	२९
४.२.५ स्वास्थ्य सुविधा	३०
४.२.६ खाद्यान्न	३०
४.२.७ डेढगाउँ गा.वि.स.को संस्कृति, धर्म र जीवन शैली	३१
४.२.८ रितिरिवाज र परम्परा	३१
४.३ डेढगाउँ गा.वि.स.का दराई जनसंख्या	३१
अध्याय पाँच : दराई जातिको शैक्षिक अवस्था	३४-४२
५.१ ५ वर्ष माथीका दराई जनसंख्याको शैक्षिक अवस्था	३४
५.२ प्राथमिक तहमा दराई बालबालिका र अन्य तुलनात्मक शैक्षिक सत्र विवरण २०६९/७०	३६
५.३ निम्न माध्यमिक तहमा दराई बालबालिका र अन्य तुलनात्मक शैक्षिक सत्र विवरण २०६९/७०	३७
५.४ माध्यमिक तहमा दराई बालबालिका र अन्य तुलनात्मक शैक्षिक सत्र विवरण २०६९/७०	३९
५.५ उच्च शिक्षामा दराई समुदायको सहभागिता	४०
५.६ निजी विद्यालयमा दराई बालबालिकाको सहभागिता	४१
५.७ बाल विकास केन्द्र र दराई बालबालिकाको सहभागिता	४१
५.८ अनौपचारिक शिक्षामा दराई समुदायको सहभागिता	४२
अध्याय छ : दराई जातिको शिक्षामा प्रभाव पार्ने तत्वहरु	४३-६३
६.१ परिवारको आय	४३
६.२ पेशा	४५

६.३	जग्गाको स्वामित्व	४६
६.४	खान पुग्ने अवधि	४८
६.५	वसोवासको अवस्था	४९
६.६	परिवारको प्रकार	५०
६.७	विवाह	५२
६.८	मातृभाषा	५३
६.९	घर देखि विद्यालय सम्मको दुरी	५४
६.१०	आयमूलक कार्यमा सहयोग	५५
६.११	घरायसी कार्यमा सहयोग	५६
६.१२	शैक्षिक सुविधाहरु	५७
६.१३	शैक्षिक सहयोग	५८
६.१४	चेतना	५९
६.१५	मध्यापानको प्रयोग	६०
६.१६	सूचना र संचार	६१
६.१७	दराई समुदायको समूह छलफलबाट दराई जातिको शैक्षिक अवस्था र शिक्षामा प्रभाव पार्ने तत्वहरुका वारेमा पत्ता लागेका कुराहरु	६२
अध्याय सात : साराशं तथा निष्कर्षहरु		६४-७०
७.१	साराशं	६४
७.२	प्राप्तिहरु	६८
७.३	निष्कर्ष	६९
सन्दर्भसामग्री		

तालिका सूची

	पेज नं.
तालिका नं. १ : डेढगाउँ गा.वि.स.का ९ वडाहरुमा घरधुरीका आधारमा जनसंख्याको वर्गीकरण	२४
तालिका नं. २ : डेढगाउँ गा.वि.स. मा जति तथा जनजातिको वर्गीकरण	२५
तालिका नं. ३ : उमेर र लिंगका आधारमा डेढगाउँ गा.वि.स.को जनसंख्या	२६
तालिका नं. ४ : डेढगाउँ गा.वि.स.को शैक्षिक अवस्था	२७
तालिका नं. ५ : डेढगाउँ गा.वि.स.को शैक्षिक स्तरको विवरण	२८
तालिका नं. ६ : दराई जातिको जनसंख्या विवरण	३२
तालिका नं. ७ : उमेरको आधारमा दराई जनसंख्या विवरण	३२
तालिका नं. ८ : ५ वर्ष माथीका जनसंख्याको शैक्षिक अवस्था	३५
तालिका नं. ९ : प्राथमिक तहमा दराई बालबालिका र अन्य तुलनात्मक शैक्षिक सत्र विवरण २०६९/७०	३६
तालिका नं. १० : निम्न माध्यमिक तहमा दराई बालबालिका र अन्य तुलनात्मक शैक्षिक सत्र विवरण २०६९/७०	३८
तालिका नं. ११ : माध्यमिक तहमा दराई बालबालिका र अन्य तुलनात्मक शैक्षिक सत्र विवरण २०६९/७०	३९
तालिका नं. १२ : उच्च शिक्षामा दराई समुदायको सहभागिता	४०
तालिका नं. १३ : परिवारको आय र शैक्षिक उपलब्धि	४४
तालिका नं. १४ : पेशाको आधारमा दराई जनसंख्या विवरण	४५
तालिका नं. १५ : जग्गाको स्वामित्वको विवरण	४७
तालिका नं. १६ : आफ्नो खेतीबाट कति महिना खान पुग्छ भन्ने आधारमा वर्गीकरण	४८
तालिका नं. १७ : घरको प्रकृति	५०
तालिका नं. १८ : परिवारको प्रकार	५१
तालिका नं. १९ : विवाह गर्ने उमेरका आधारमा विवरण	५३
तालिका नं. २० : घर देखि माध्यमिक विद्यालय सम्मको दुरी	५४
तालिका नं. २१ : आयमुलक कार्यमा बालबालिकाको आवश्यकता	५५

तालिका नं. २२ : घरायसी कार्यमा बालबालिकाको आवश्यकता	५७
तालिका नं. २३ : छोराछोरी दुवैलाई समान अवसर र सुविधा	५८
तालिका नं. २४ : चेतनामुलक कार्यक्रम	६०
तालिका नं. २५ : मध्यपानको प्रयोग	६१
तालिका नं. २६ : फुर्सदको समय व्यतित गर्ने सम्बन्धि विवरण	६२

इ